

Гайдучок Оксана Ігорівна

аспірант кафедри міжнародного бізнесу

Інституту міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Гайдучок Оксана Игоревна

аспирант кафедры международного бизнеса

Института международных отношений

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Gaiduchok Oksana

Graduate Assistant of the International Business Department

Institute of International Relations of

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Ступницький Олексій Іванович

кандидат економічних наук,

професор кафедри міжнародного бізнесу

Інститут міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Ступницький Алексей Иванович

кандидат экономических наук,

професор кафедры международного бизнеса

Институт международных отношений

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Stupnytskyi Oleksiy

PhD in Economics, Professor of International Business Department

Institute of International Relations of

Taras Shevchenko National University of Kyiv

DOI: 10.25313/2520-2294-2020-12-6664

**ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ МОДЕЛІ
ІНТЕГРАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

**ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРИМЕНЕНИЯ МОДЕЛИ
ИНТЕГРАЛЬНОЙ ОЦЕНКИ УРОВНЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ**

**PRACTICAL ASPECTS OF APPLICATION OF THE MODEL
OF INTEGRAL ASSESSMENT OF THE LEVEL
OF ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE**

Анотація. У сучасних умовах вважається, що завдяки зменшенню ризику військового втручання військова безпека втратила свою актуальність, а економічна безпека стала пріоритетом національних інтересів країни. Суть економічної безпеки полягає у наступному: національні інтереси підтримуються через економічну систему, яка підтримує вільний обмін і забезпечує висхідну мобільність нації. В основі аналізу економічної безпеки лежить концепція національних інтересів.

Загальновідомо, що проблему національної безпеки та її компонентів неможливо розглядати лише з позиції поточних інтересів, вона тісно пов'язана із можливостями їх реалізації протягом значного, перспективного періоду. Кожному із етапів реалізації національних інтересів країни притаманна своя оцінка її геополітичного, геостратегічного та гео економічного стану, загроз безпеці та основних носіїв цих загроз, механізму реалізації національних інтересів, ресурсів, які використовуються з метою такої реалізації (кожному із етапів відповідає своя оцінка основних визначень та категорій безпеки, головних векторів гео економічної політики). Економічна безпека являється фундаментом та матеріальною основою національної безпеки. Держава знаходиться у стані безпеки, якщо здійснює захист власних національних інтересів та спроможна їх відстоювати шляхом політичних, економічних, соціально-психологічних, військових та інших дій. Існує тісний зв'язок економічної безпеки з системою національно-державних інтересів і саме через цю категорію переплітаються проблеми економічного потенціалу та економічної потужності держави, геополітичні та гео економічні позиції країни в сучасному світі. У той час, коли регіональні сили намагаються розширити ринки збуту, забезпечити доступ до фінансів та новітніх технологій, економічна безпека стала необхідною складовою здатності регіональних сил поширювати свій вплив. Стаття присвячена дослідженню економічної безпеки України та її складових з використанням моделі кількісного оцінювання економічної безпеки України. З використанням методики Фішберна побудовано модель, що дозволяє отримати інтегральну оцінку рівня економічної безпеки на основі синтезу дев'яти часткових показників.

Ключові слова: економічна безпека, методика Фішберна, національні інтереси, модель кількісного оцінювання.

Аннотация. В современных условиях считается, что благодаря уменьшению риска военного вмешательства военная безопасность потеряла свою актуальность, а экономическая безопасность стала приоритетом национальных интересов стран. Суть экономической безопасности заключается в следующем: национальные интересы поддерживаются через экономическую систему, которая поддерживает свободный обмен и обеспечивает восходящую мобильность нации. В основе анализа экономической безопасности лежит концепция национальных интересов. Общеизвестно, что проблема национальной безопасности и ее компонентов невозможно рассматривать только с позиции текущих интересов, она тесно связана с возможностями их реализации в течение значительного, перспективного периода. Каждому из этапов реализации национальных интересов страны присуща своя оценка ее геополитического, геостратегического и геоэкономического положения, угроз безопасности и основных носителей этих угроз, механизма реализации национальных интересов, ресурсов, которые используются в целях такой реализации (каждому из этапов соответствует своя оценка основных определений и категорий безопасности, главных векторов геоэкономической политики). Экономическая безопасность является фундаментом и материальной основой национальной безопасности. Государство находится в состоянии безопасности, если осуществляет защиту собственных национальных интересов и способно их отстаивать путем политических, экономических, социально-психологических, военных и иных действий. Существует тесная связь экономической безопасности с системой национально-государственных интересов и именно через эту категорию переплетаются проблемы экономического потенциала и экономической мощи государства, геополитические и геоэкономические позиции страны в современном мире. В то время, когда региональные силы пытаются расширить рынки сбыта, обеспечить доступ к финансам и новейших технологий, экономическая безопасность стала необходимой составляющей способности региональных сил распространять свое влияние. Статья посвящена исследованию экономической безопасности Украины и ее составляющих с использованием модели количественной оценки экономической безопасности Украины. С использованием методики Фишберн построена модель, что позволяет получить интегральную оценку уровня экономической безопасности на основе синтеза девяти частных показателей.

Ключевые слова: экономическая безопасность, методика Фишберн, национальные интересы, модель количественной оценки.

Summary. In modern times, it is believed that by reducing the risk of military intervention, military security has lost its relevance, and economic security has become a priority of national interests. The principle of economic security is as follows: national interests are supported through an economic system that supports free exchange and ensures the upward mobility of the nation. The analysis of economic security is based on the concept of national interests. It is well known that the problem of national security and its components cannot be considered only from the standpoint of current interests; it is closely related to the possibilities of their implementation over a significant, long-term period. Each stage of realization of national interests of the country is characterized by its assessment of its geopolitical, geostrategic and geo-economic conditions, security threats and the main carriers of these threats, the mechanism of realization of national interests (each of the stages has its own assessment of the main definitions and categories of security, the main vectors of geo-economic policy). Economic security is the foundation and material basis of national security. A state is in a state of security if it protects its own national interests and is able to defend them through political, economic, socio-psychological, military and other actions. There is a close connection

between economic security and the system of national and state interests, and it is through this category that the problems of economic potential and economic power of the state, geopolitical and geoeconomic positions of the country in the modern world are intertwined. At a time when regional forces are trying to expand markets, provide access to finance and the latest technology, economic security has become a necessary component of the ability of regional forces to expand their influence. The article is devoted to the study of economic security of Ukraine and its components using the model of quantitative assessment of economic security of Ukraine. Using the Fishburne method, a model is built that allows to obtain an integrated assessment of the level of economic security based on the synthesis of nine partial indicators.

Key words: economic security, Fishburne method, national interests, quantitative assessment model.

Постановка проблеми. Україна сьогодні опинилась в одному з епіцентрів геополітичних конфліктів. Перед Україною стоїть задача формування геоекономічної стратегії та реалізації системи національних інтересів. Забезпечення незалежності національної економіки, її стабільності та стійкості до внутрішніх та зовнішніх шоків економічного та політичного характеру, а також здатності нейтралізувати потенційні загрози є завданнями економічної безпеки. Правове забезпечення, захист від корупційних складових, стійка спроможність держави забезпечити населення ресурсами та вміння реалізувати існуючі багатства з подальшою метою розвитку не лише економіки, а й інших сфер життєдіяльності — це теж складові економічної безпеки. Тобто, її оцінка є критичною для обрання правильної стратегії розвитку держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням економічної безпеки присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників. Серед західних вчених-економістів поширена концепція, у межах якої економічна безпека, розглядається як життєздатність національної економіки в умовах економічних криз, а також її здатність в цілому та провідних галузей, зокрема, забезпечити конкурентоспроможність на світовій економічній арені. У збірнику статей з національної економічної безпеки, редактори Альтинг фон Гейзау, Франс А. М. фон Гейзау, і Жак Пелкман пояснили, чому ця тема викликає значний інтерес з боку економістів та урядів країн [1]. На їх думку: «Після впливу двох нафтових шоків, бумів цін на сировину, загрози світової продовольчої кризи ... і зростання популярності економічного примусу серед національних держав, не було нічого дивного у тому, що економічна безпека перетворилася у важливий елемент національної безпеки». Вагомий внесок у теоретичне дослідження проблеми забезпечення економічної безпеки вніс В. Панков, який вважає, що економічна безпека — це не лише захист національних інтересів, а й готовність і здатність державних установ створювати механізми реалізації та захисту національних інтересів у розвитку національної еко-

номіки [2]. С. Малкович підтримує цю точку зору, але розширює її, включаючи відсутність небезпек, які можуть загрожувати економічній стабільності і незалежності. Він вважає, що «економічна влада є традиційним важелем національної безпеки за умови зростання ролі держави у міжнародному співтоваристві» [3 В звіті, опублікованому дослідницькою корпорацією «РЕНД», К. Вольф схиляється до думки, що економічна безпека — це здатність країни захищати своє економічне процвітання за допомогою внутрішньої політики та міжнародного впливу [4]. Ця точка зору була уточнена В. Кабелем при виділенні ним трьох концептуальних визначень економічної безпеки: 1) інвестиції, які безпосередньо впливають на здатність країни захищати себе; 2) інструменти економічної політики, які можуть бути використані для агресії; 3) ступінь, згідно якого слабка економіка може зменшити здатність країни проектувати силу [5]. Водночас проблема забезпечення економічної безпеки України в нових геоекономічних реаліях потребує подальших досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної роботи є удосконалення моделі інтегральної оцінки сучасного рівня економічної безпеки, яка дозволяє об'єктивно визначити загрози для держави на певному етапі економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні дисбаланси світової економіки і їх вплив на національні умови продовжує залишатися серйозною проблемою, проте незалежно від того, що є причиною, економічна безпека є фундаментом та матеріальною основою національної безпеки, а її особливе місце у структурі національної безпеки зумовлено тим, що майже жоден із видів безпеки не може бути у достатній мірі реалізований без економічного забезпечення. Наразі економічною наукою до цього часу не вироблено чітких критеріїв підходу до поняття національної економічної безпеки, проте загалом її можна визначити як такий стан економіки та інститутів влади, за якого забезпечуються гарантований захист національних інтересів, соціально спрямований розвиток країни та наявність достатнього оборонного потенціалу.

Для виявлення тенденцій зміни економічної безпеки України протягом останніх років, варто скористатися системою кількісних показників, для яких в науковій літературі обґрунтовані порогові значення. Для обчислення вказаних показників за 2016–2018 рр. була сформована інформаційна база на основі даних Державної служби статистики України [<http://www.ukrstat.gov.ua/>], Генеральної прокуратури України, Міністерства фінансів та інших джерел.

Окремі показники, що використовуються для кількісного оцінювання економічної безпеки, такі як «Частка людей з доходами нижче прожиткового мінімуму», «Середня очікувана тривалість життя», «Рівень безробіття», «Рівень інфляції» доступні у вказаних вище джерелах у явному вигляді. По інших показникам, зокрема, «Частка переробної промисловості в промисловому виробництві», «Капітальні інвестиції, % від ВВП», «Рівень злочинності», «Об'єм внутрішнього боргу, % від ВВП», «Об'єм зовнішнього боргу, % від ВВП» було отримано первинні дані, на основі яких було обчислено значення самих показників. У зведеному вигляді значення отриманих та обчислених показників наведено у табл. 1.

Проаналізуємо наведені в табл. 1 значення показників економічної безпеки. При цьому важливими є як динаміка зміни цих показників, так і їх співвідношення з пороговим значенням. Також варто врахувати, що для частини показників порогове значення інтерпретується як максимальне, тоді як для решти — як мінімальне. До першої групи показників, для яких порогове значення інтерпретується

як максимальне, відносяться такі показники, як «Частка людей з доходами нижче прожиткового мінімуму», «Рівень злочинності», «Рівень безробіття», «Рівень інфляції», а також питомий об'єм внутрішнього та зовнішнього боргу. Прикладами показників, для яких порогове значення слід розуміти як мінімально припустиме, відносяться «Частка переробної промисловості в промисловому виробництві», питомі капітальні інвестиції та «Середня очікувана тривалість життя».

Порівняння значень показників за період 2016–2018 рр. та їх порогових значень дозволяє зробити висновок, що за цей період якісних змін рівня економічної безпеки України не відбувалося. Підставою такого твердження є те, що жоден з розглянутих показників не змінив характер співвідношення з пороговим рівнем. Якщо ж взяти до уваги контрольний 2012 рік, то два показники змінили характер співвідношення з пороговим рівнем. А саме, показник «Частка людей з доходами нижче прожиткового мінімуму» у 2012 р. знаходився за межами припустимого рівня в 7%, тоді як протягом 2016–2018 рр. — в межах порогового рівня. Проте такий показник, як «Об'єм зовнішнього боргу, % від ВВП», навпаки у 2012 р. знаходився в межах порогових значень, а у 2016–2018 рр. — виходив за них.

Співвідношення кількості розглянутих показників, що знаходяться за межами припустимих значень, і тих, які в межах, протягом основного досліджуваного періоду 2016–2018 рр. паритетне. А саме, до показників, які знаходяться в припустимих межах, відносяться «Частка людей з доходами нижче прожиткового мінімуму», «Рівень злочинності»,

Таблиця 1

Динаміка показників економічної безпеки України за 2012, 2016–2018 рр. та їх порогові значення

№	Назва показника	Роки				Порогове значення
		2012	2016	2017	2018	
1	Частка переробної промисловості в промисловому виробництві, %	56,9	57,7	56,9	54,9	70
2	Капітальні інвестиції, % від ВВП	18,7	15,1	15,0	16,3	25
3	Частка людей з доходами нижче прожиткового мінімуму, %	9,10	3,80	2,40	1,30	7
4	Частка людей з доходами нижче фактичного прожиткового мінімуму, %	12,2	51,1	34,9	27,6	7
5	Рівень злочинності (на 100 тис. осіб)	985	1394	1238	1157	5000
6	Середня очікувана тривалість життя, років	71,15	71,68	71,98	71,76	70
7	Рівень безробіття, %	8,2	9,7	9,9	9,1	7
8	Рівень інфляції, %	-0,2	12,4	13,7	9,8	20
9	Об'єм внутрішнього боргу, % від ВВП	14,2	28,9	25,7	21,7	30
10	Об'єм зовнішнього боргу, % від ВВП	21,2	52,0	46,1	39,3	25

Джерело: побудовано автором за даними [<http://www.ukrstat.gov.ua/>]. (та інших джерел)

«Середня очікувана тривалість життя», «Рівень інфляції» та «Об'єм внутрішнього боргу, % від ВВП». Щоправда, перший з цих показників, а саме частка людей з доходами нижче прожиткового мінімуму, має дві модифікації. Перша з них базується на офіційному значенні прожиткового мінімуму. Якщо керуватися значеннями офіційного прожиткового мінімуму, то частка людей з доходами нижче його рівня є вкрай незначною й зменшується від 3,8% у 2016 р. до 1,3% у 2018 р. Це значно менше порогового значення у 7% для цього показника. Проте через різного роду причини показник офіційного прожиткового мінімуму не відображає реально необхідний мінімальний рівень доходів, що забезпечить виживання середньостатистичної людини. У зв'язку з цим за скорегованою методикою обчислюється показник фактичного прожиткового мінімуму, й визначається частка людей з доходами нижче цього рівня. Якщо керуватися значенням фактичного прожиткового мінімуму, то ситуація значно погіршується. Так, станом на 2016 р. більше половини мешканців України (51,1%) перебували за межею бідності. Щоправда протягом наступних двох років ситуація покращувалася й цей відсоток скоротився до 27,6% у 2018 р. Проте й це значення в рази пере-

вищує пороговий рівень, що є катастрофічним явищем. Для більшої наочності співвідношення інших показників з пороговими рівнями варто розглянути на діаграмі. Для цього окремо побудовано діаграми для двох груп показників — з максимальним та мінімальним пороговим рівнем. Для забезпечення нормованої шкали вимірювання для усіх показників, було обчислено їх значення по відношенню до порогового рівня. На рис. 1 представлено результати обчислень по першій групі показників — з максимальним пороговим рівнем. При цьому показник «Частка людей з доходами нижче фактичного прожиткового мінімуму» на цій діаграмі не наведено, оскільки його значення в рази перевищує пороговий рівень, що вже було з'ясовано й зазначено раніше.

Як видно з рис. 1, протягом основного досліджуваного періоду 2016–2018 рр. за рамки порогового рівня виходить значення двох показників — об'єм внутрішнього боргу у відсотках від ВВП та рівень безробіття. При цьому ситуація з рівнем безробіття не зазнавала істотних змін, хоча незначне зменшення рівня безробіття з 9,7% до 9,1% все ж мало місце. Що ж до об'єму внутрішнього боргу у відсотках від ВВП, то динаміка зміни цього показника за досліджуваний період мала позитивний характер. Якщо

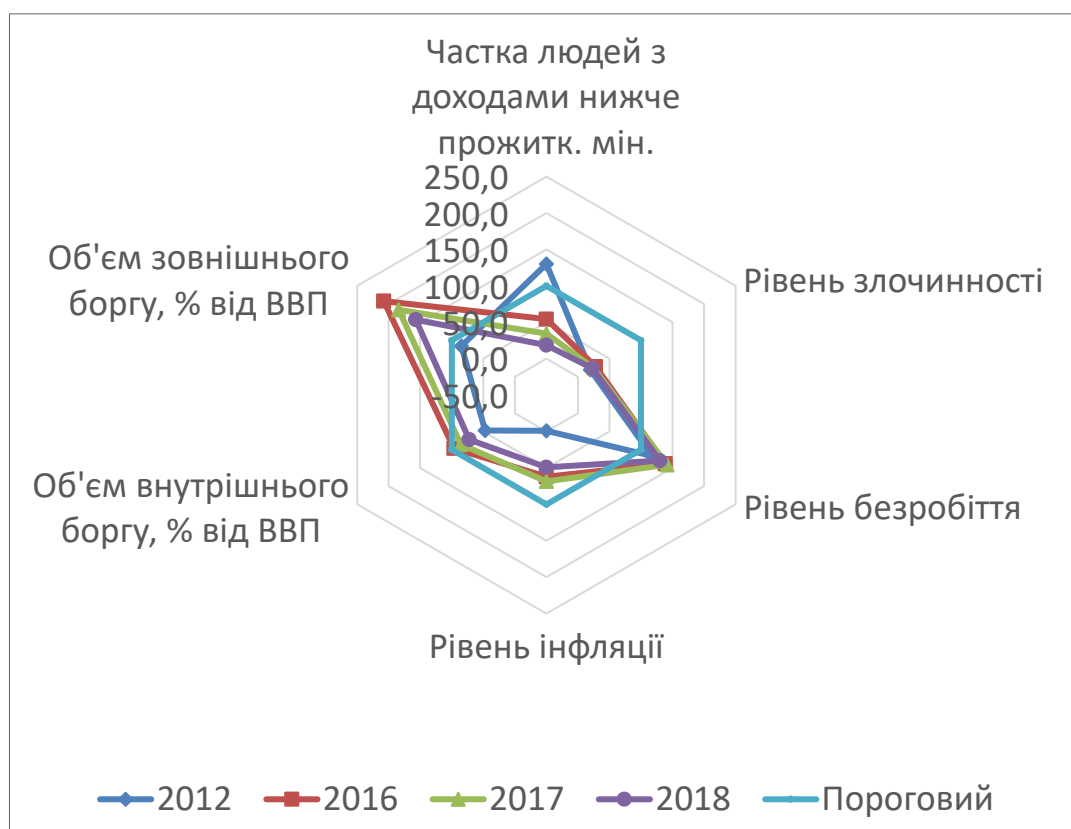

Рис. 1. Співвідношення показників економічної безпеки з пороговим рівнем за 2012, 2016–2018 рр. (по групі показників з максимальним значенням порогового рівня)

Джерело: побудовано автором

у 2016 році цей показник перевищував порогове значення більш, ніж у два рази, то за результатами 2018 року це перевищення скоротилося до півторакратного.

Решта показників знаходилися в межах порогових значень, деякі, як от рівень злочинності, навіть із значним резервом. При цьому як видно з ілюстрації, в динаміці цього показника істотних змін не відбувалося. Що ж до інших трьох показників, — то тут спостерігалася позитивна динаміка. Так, рівень інфляції зменшився з 12,4% у 2016 р. до 9,8% у 2018 р. Показник об'єм зовнішнього боргу у відсотках від ВВП за цей же період скоротився з 28,9% до 21,7%. Але найбільш помітними темпами скорочувалася частка людей з доходами нижче прожиткового мінімуму. Попри той факт, що вказана тенденція є незаперечно позитивною, все ж насправді ситуація з рівнем доходів населення є вкрай критичною загрозою для економічної безпеки країни. Оскільки, нагадаємо, на рис. 1 наведено показник, що оперує офіційним рівнем прожиткового мінімуму, а не фактичним.

В якості проміжного висновку за результатами аналізу значень та динаміки показників з максимальним пороговим рівнем можна зазначити, що найбільш загрозовими для економічної безпеки факторами є критично велика частка людей з доходами нижче фактичного прожиткового рівня,

значний об'єм внутрішнього боргу по відношенню до ВВП, а також рівень безробіття.

Проте розглянемо результати аналізу другої групи показників — з мінімальним пороговим рівнем. У графічному вигляді співвідношення цих показників з пороговим рівнем та тенденції зміни показані на рис. 2.

Для наведених на рис. 2 показників негативною є ситуація, коли вони знаходяться нижче порогових значень. Як випливає з ілюстрації, з трьох показників, що відносяться до цієї групи, лише один — середня очікувана тривалість життя — незначно перевищує мінімальне порогове значення. Решта ж два показника знаходяться нижче мінімально припустимих порогових значень. Значення показника капітальні інвестиції у відсотках від ВВП станом на 2016 р. майже на 40% було нижче порогового рівня (а саме, воно становило 15,1%, тоді як порогове значення становить 25%). Проте станом на кінець досліджуваного періоду цей показник дещо покращився (у 2018 р. він становив вже 16,3%). Що ж до показника «Частка переробної промисловості в промисловому виробництві», то хоча він відхиляється від порогового рівня меншою мірою, ніж капітальні інвестиції (середнє відхилення приблизно 20%), проте динаміка цього показника, на відміну від більшості інших, є негативною. А саме, якщо у 2016 р. питома вага переробної промисловості в обсягах промислового виробництва становила

Рис. 2. Співвідношення показників економічної безпеки з пороговим рівнем за 2012, 2016–2018 рр. (по групі показників з мінімальним значенням порогового рівня)

Джерело: побудовано автором

57,7%, то за результатами 2018 р. вона скоротилася вже до 54,9%. При цьому порогове значення показника питомої ваги переробної промисловості становить 70%. Отриманий результат відображає вкрай негативну й загрозову для економічної безпеки тенденцію — зменшення питомої ваги підгалузей переробної промисловості, що характеризуються вищою доданою вартістю та технологічністю, та відповідне збільшення сировинно орієнтованих підгалузей промисловості.

Таким чином, за результатами проведеного аналізу можна проранжувати показники за рівнем їх відхилення від еталонного (порогового) рівня в негативний бік, що, в свою чергу, спричиняє загрози для економічної безпеки держави. В дужках зазначено відсоток середнього відхилення значення кожного з показників за основний досліджуваний період (2016–2018 рр.) від порогового рівня.

1. Частка людей з доходами нижче фактичного прожиткового мінімуму (відхилення на 441%).
2. Об'єм зовнішнього боргу, % від ВВП (відхилення на 83,1%).
3. Капітальні інвестиції, % від ВВП (відхилення на 38,2%).
4. Рівень безробіття (відхилення на 36,7%).
5. Частка переробної промисловості в промисловому виробництві (відхилення на 19,3%).

Решта розглянутих показників знаходяться в межах припустимих (порогових) значень, тому вони

в цьому списку не наведені. Для більшої наочності значення середніх відхилень досліджуваних показників наведені також в графічній формі на рис. 3.

Наведені на рис. 3 дані ілюструють, що найбільшими загрозами для економічної безпеки держави на даному етапі є надмірна частка людей з доходами нижче фактичного прожиткового мінімуму (що в середньому у 5,4 рази перевищує припустимий пороговий рівень), а також великий об'єм зовнішнього боргу. Попри загальну позитивну тенденцію скорочення значень цих показників протягом 2016–2018 рр., й станом на кінець цього періоду негативне відхилення вказаних показників від порогового рівня залишається великим. Це обумовлює актуальність подальших зусиль, спрямованих на скорочення значень цих показників.

Проте для комплексної оцінки рівня економічної безпеки України та оцінювання тенденцій її зміни протягом 2016–2018 рр. варто врахувати не лише показники з негативними відхиленнями, а й з позитивними відхиленнями від порогових значень. Оскільки загроза може полягати в тому, що попри поточне позитивне значення з огляду на негативну тенденцію зміни в майбутньому ці показники вийдуть за рамки порогових значень.

В графічному вигляді середнє позитивне відхилення показників економічної безпеки наведено на рис. 4.

Як показують дані на рис. 4, найменше позитивне відхилення від порогового значення властиве такому

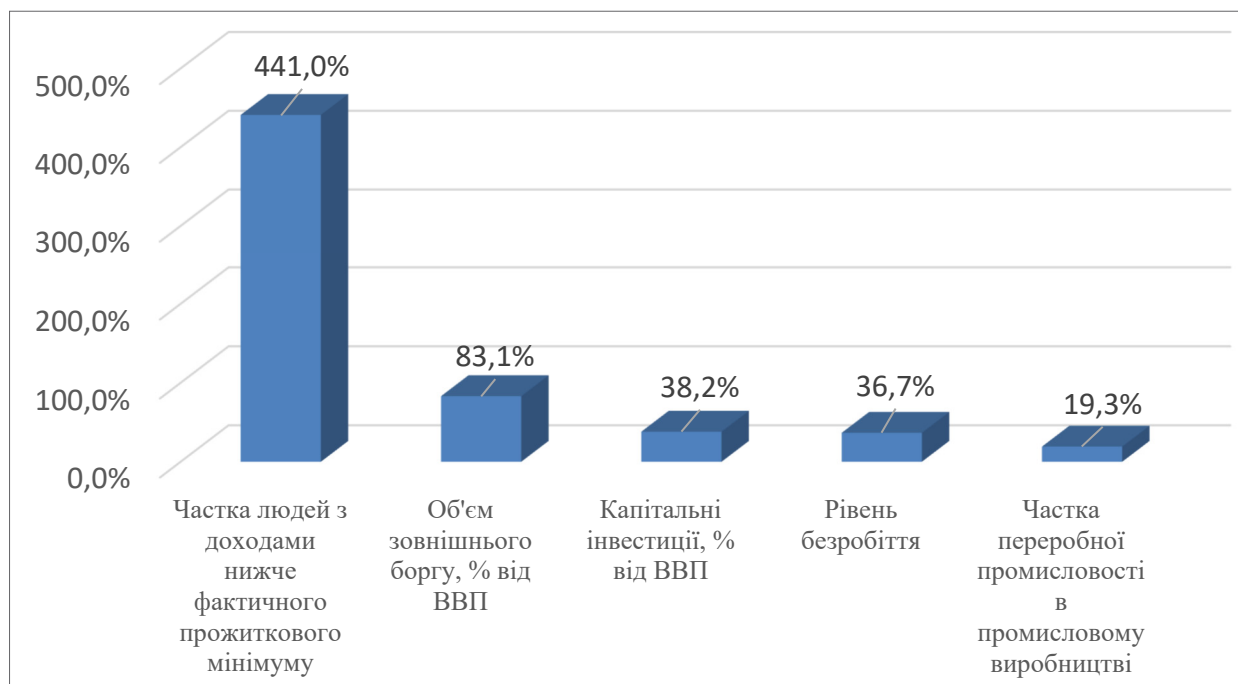

Рис. 3. Середнє негативне відхилення значення показників економічної безпеки від порогового рівня за період 2016–2018 рр.

Джерело: побудовано автором

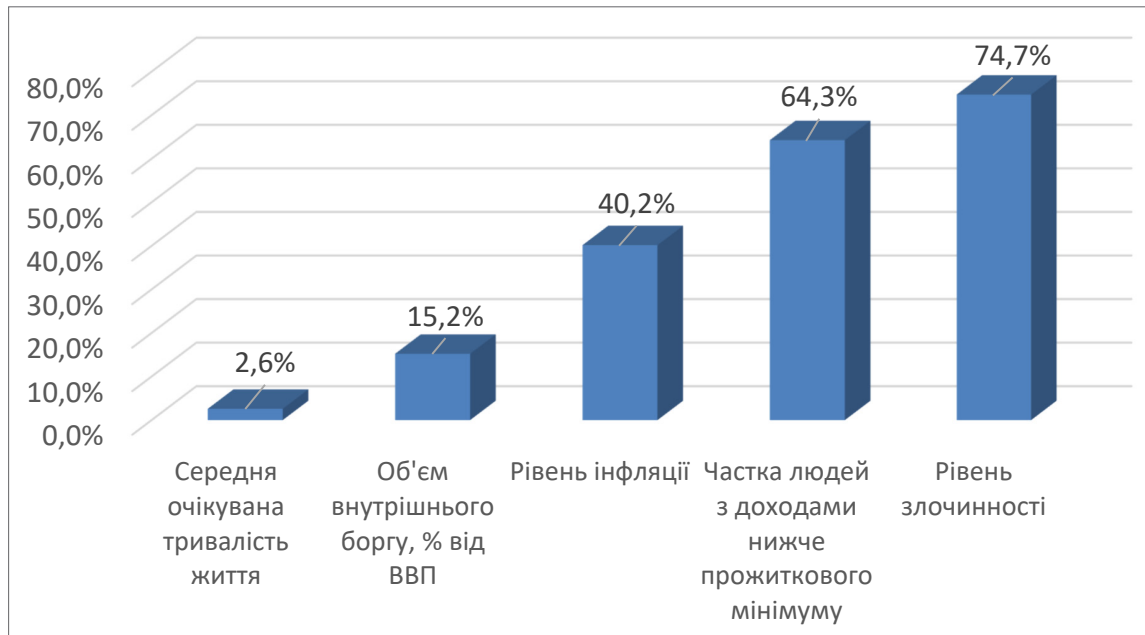

Рис. 4. Середнє позитивне відхилення значення показників економічної безпеки від порогового рівня за період 2016–2018 рр.

Джерело: побудовано автором

показнику, як середня очікувана тривалість життя, а найбільше — показнику «Рівень злочинності». Також на цій діаграмі присутній показник «Частка людей з доходами нижче прожиткового мінімуму». Він характеризується істотним позитивним відхиленням від порогового рівня. Нагадаємо, що цей показник базується на значенні офіційно затвердженого прожиткового рівня, що неточно відображає реально необхідний рівень доходу для забезпечення мінімально необхідних життєвих потреб людини в сучасних умовах. Тому надалі цей показник роз-

глядати не будемо, а візьмемо до уваги його більш точний аналог — показник «Частка людей з доходами нижче фактичного прожиткового мінімуму».

Об'єднавши дані рис. 3 та рис. 4, можна побудувати впорядковану множину факторів впливу на економічну безпеку. При цьому, показники з негативним відхиленням (рис. 3) розташовуються в міру спадання значень, а показники з позитивним відхиленням (рис. 4) — в міру зростання значень. На основі впорядкованої множини показників може бути побудований інтегральний показник еконо-

Таблиця 2

Вихідні дані для обчислення інтегрального показника економічної безпеки

№	Назва	u_i	2012	2016	2017	2018	Середні ¹
1	Частка людей з доходами нижче фактичного прожиткового мінімуму	0,20	-74%	-630%	-399%	-294%	-441%
2	Об'єм зовнішнього боргу, % від ВВП	0,18	15%	-108%	-84%	-57%	-83%
3	Капітальні інвестиції, % від ВВП	0,16	-25%	-40%	-40%	-35%	-38%
4	Рівень безробіття	0,13	-17%	-39%	-41%	-30%	-37%
5	Частка переробної промисловості в промисловому виробництві	0,11	-19%	-18%	-19%	-22%	-19%
6	Середня очікувана тривалість життя	0,09	2%	2%	3%	3%	3%
7	Об'єм внутрішнього боргу, % від ВВП	0,07	53%	4%	14%	28%	15%
8	Рівень інфляції	0,04	101%	38%	32%	51%	40%
9	Рівень злочинності	0,02	80%	72%	75%	77%	75%

Джерело: побудовано автором

¹ За основний досліджуваний період 2016–2018 рр.

мічної безпеки. Для цього слід розрахувати вагові коефіцієнти для кожного з дев'яти часткових показників, що можна зробити з використанням методики, запропонованої Фішберном [Вітлінський В. В. Економічний ризик: ігрові моделі: Навч. посібн. / В. В. Вітлінський, П. І. Верченко, А. В. Сігал, Я. С. Наконечний. К.: КНЕУ, 2002. 446 с.}, с. 211]. Формула для визначення вагового коефіцієнту i -го показника (u_i) за методикою Фішберна може бути представлена співвідношенням:

$$u_i = \frac{2 \cdot (L - i + 1)}{L \cdot (L + 1)}, \quad (1)$$

де L — загальна кількість показників (в нашому випадку $L = 9$);

i — номер i -го показника у впорядкованій множині.

В такому випадку інтегральний показник економічної безпеки (B) можна представити формулою:

$$B = \sum_{i=1}^L \frac{2 \cdot (L - i + 1)}{L \cdot (L + 1)} \cdot v_i, \quad (2)$$

де v_i — значення відхилення i -го часткового показника економічної безпеки від порогового рівня.

При обчисленні інтегрального показника економічної безпеки (B) за формулою (2) від'ємні відхилення слід включати до розрахунку з врахуванням знаку (на рис. 3 вони вказані по модулю). У зведеному вигляді інформація, необхідна для обчислення інтегрального показника економічної безпеки, наведена в табл. 2.

Варто зазначити, що в табл. 2 наведені не самі значення часткових показників економічної безпеки, а їх відносне відхилення від граничного рівня. Також у графі « u_i » наведені значення вагових коефіцієнтів, обчислених за методикою Фішберна відповідно до формули (1).

Скориставшись даними табл. 2, за формулою (2) можна обчислити усереднене значення інтегрального показника економічної безпеки (B), а також динаміку зміни цього показника за основний досліджуваний період 2016–2018 р.р. В результаті обчислення усередненого значення інтегрального показника економічної безпеки отримано, що воно дорівнює — 111,3%. Це означає, що за всією сукупністю часткових показників та з врахуванням їх диференційованої пріоритетності рівень економічної безпеки України протягом основного досліджуваного періоду 2016–2018 рр. на 111,3% нижче порогового рівня. Динаміка зміни інтегрального показника економічної безпеки представлена на рис. 5.

Як бачимо з рис. 5, попри те, що за весь досліджуваний період інтегральний показник економічної безпеки знаходився нижче порогового рівня, про що свідчить його від'ємне значення, проте позитивною є тенденція до зменшення цього негативного відхилення протягом 2016–2018 рр. Так, якщо у 2016 р. негативне значення інтегрального показника економічної безпеки України становило — 154,7%, то за результатами 2018 р. воно скоротилося більш, ніж у два рази — до — 74,8%. Що свідчить про часткове

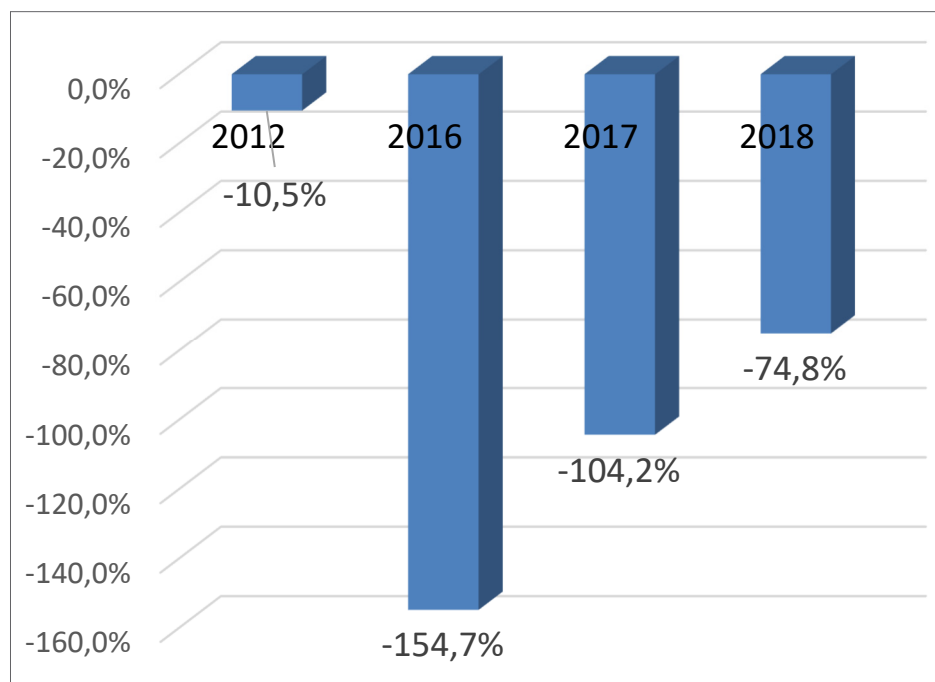

Рис. 5. Динаміка зміни інтегрального показника економічної безпеки за 2012, 2016–2018 рр.

Джерело: побудовано автором

відновлення рівня економічної безпеки Україною протягом досліджуваного періоду, хоча й недосягнення мінімального порогового рівня, а також недосягнення рівня економічної безпеки контрольного 2012 року, коли воно становило $-10,5\%$.

Разом з тим, при аналізі економічної безпеки України, необхідно враховувати такі показники як індекс відкритості економіки, рівень тіньової економіки та рівень корупції.

Зокрема, згідно розрахункам Інституту Фрейзера за період з 2010–2017 рр., індекс відкритості економіки України впав з 129-ої на 135-ту позицію [6]. Згідно ж даних Heritage Foundation попри часткове покращення рейтингу України в 2019 році знаходилась на 147-му місці у групі країн з так-званою економічною несвободою. Для порівняння Польща знаходиться на 46-ій, а Російська Федерація на 98-ій позиції [7].

Важливо враховувати і рівень корупції в Україні, стан якої залишається незадовільним. Згідно Індексу сприйняття корупції в 2019 році Україна посіла 137-му позицію, що ілюструє часткове погіршення. Ще в 2007 році Україна займала 118-е місце, а в 2017-му 120-те [8].

Невтішні, також, показники щодо тінізації економіки України. За розрахунками Мінекономрозвитку, у 2018 році рівень тіньової економіки склав 30% від офіційного ВВП [9]. Наряду з цим, Київський міжнародний інститут соціології оприлюднив власні результати дослідження, в яких рівень тіньової економіки становить 47,2% в 2018 році, що свідчить про часткове погіршення цього показника в порівнянні з попередніми роками [10]. Збільшення тягаря непрямих податків, рівень безробіття й корупції, обмеження свободи бізнесу є прямими чинниками тінізації економіки.

Названі вище проблеми залишаються суттєвою перешкодою для розвитку України і потребують

нагального вирішення задля подальшого сталого розвитку, посилення її економічної безпеки та зменшення вразливості та збільшення стійкості її економіки, а також отримання достойного місця у міжнародному співтоваристві.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, з використанням методики Фішберна побудовано модель кількісного оцінювання економічної безпеки України, що дозволяє отримати інтегральну оцінку рівня економічної безпеки на основі синтезу дев'яти часткових показників. Отримані за допомогою цієї моделі результати свідчать, що інтегральний рівень економічної безпеки суттєво нижче порогового рівня. З'ясовано, що найбільшими загрозами для економічної безпеки держави на даному етапі є надмірна частка людей з доходами нижче фактичного прожиткового мінімуму (що в середньому більш, ніж п'ятикратно перевищує припустимий пороговий рівень), а також великий об'єм зовнішнього боргу. Разом з тим, протягом досліджуваного періоду спостерігається позитивна тенденція зростання інтегрального показника економічної безпеки, що є ознакою часткового відновлення рівня економічної безпеки України. Враховуючи результати дослідження, можна стверджувати, що реалізація геоекономічних інтересів України можливе лише на основі розвитку національної економіки. Основними завданнями країни, щодо забезпечення економічної безпеки є, насамперед, оцінка зовнішніх економічних загроз та можливостей, реформування законодавства та формування адекватної геоекономічної стратегії. Основою для геополітичної стратегії України може бути економічне співробітництво з США та Європейський Союзом в сфері міжнародної безпеки, що потребує подальшого дослідження, враховуючи нові змінні геоекономічні реалії.

Література

1. Alting von Geusau A. M., von Geusau F. and Pelkmans J. National economic security: Perceptions, threats, and policies, John F. Kennedy Institute, Netherlands.
2. Pankov V. Economic security: Essence and manifestations // International Affairs, 2011. Vol. 57. No. 1. PP. 199.
3. Mijalković S. and Milošević G. Correlation between economic, corporate and national security // Megatrend Review, 2011. Vol. 8. No. 2. PP. 441.
4. Neu C. R. and Wolf C. The economic dimensions of national security. RAND, Santa Monica, CA, 1994. Vol. 11.
5. Cable V. What is international economic security? // International Affairs, 1995. Vol. 71. No. 2. PP. 306.
6. Economic freedom of the world, Fraser Institute. URL: <https://www.fraserinstitute.org/economic-freedom/dataset?geozone=world&page=dataset&min-year=2&max-year=0&filter=1&countries=UKR&year=2017>
7. 2019 index of economic freedom, Heritage Foundation. URL: <https://www.heritage.org/index/ranking>
8. Corruption perceptions index 2019 // Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/cpi2019?news/feature/cpi-2019>

9. Рівень тіньової економіки в Україні у 2018 році // Пре-служба Мінекономрозвитку: офіц. вебсайт. URL: <http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=00ddf785-7f48-477a-a283-1b59312caa10&title=RivenTinovoiEkonomikiVUkrainiU2018-RotsiNainizhchiiZ2009-Roku>

10. Тіньова економіка в Україні // Київський міжнародний інститут соціології: вебсайт. 2019. URL: http://kiis.com.ua/materials/pr/20191107_Shadow/Shadow_UA.pdf

References

1. Alting von Geusau A. M., von Geusau F. and Pelkmans J. National economic security: Perceptions, threats, and policies, John F. Kennedy Institute, Netherlands.

2. Pankov V. Economic security: Essence and manifestations // International Affairs, 2011. Vol. 57. No. 1. PP. 199.

3. Mijalković S. and Milošević G. Correlation between economic, corporate and national security // Megatrend Review, 2011. Vol. 8. No. 2. PP. 441.

4. Neu C. R. and Wolf C. The economic dimensions of national security. RAND, Santa Monica, CA, 1994. Vol. 11.

5. Cable V. What is international economic security? // International Affairs, 1995. Vol. 71. No. 2. PP. 306.

6. Economic freedom of the world, Fraser Institute. URL: <https://www.fraserinstitute.org/economic-freedom/dataset?geozone=world&page=dataset&min-year=2&max-year=0&filter=1&countries=UKR&year=2017>

7. 2019 index of economic freedom, Heritage Foundation. URL: <https://www.heritage.org/index/ranking>

8. Corruption perceptions index 2019 // Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/cpi2019?/news/feature/cpi-2019>

9. Rivenj tinjovoji ekonomiky v Ukrajini u 2018 roci. Pre-sluzhba Minekonomrozvytku: ofic. vebsajt. URL: <http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=00ddf785-7f48-477a-a283-1b59312caa10&title=RivenTinovoiEkonomikiVUkrainiU2018-RotsiNainizhchiiZ2009-Roku>

10. Tinjova ekonomika v Ukrajini. Kyjivskyj mizhnarodnyj instytut sociologhiji: vebsajt. 2019. URL: http://kiis.com.ua/materials/pr/20191107_Shadow/Shadow_UA.pdf